

HARFA (1)

ZÁKLADNÍ PŘEHLED PEDAGOGICKÝCH TÉMAT

(materiál určený zejména začínajícím učitelům základních uměleckých škol)

Autorka: Hana Müllerová - Jouzová

Duben 2013

Úvod

Všechny hudební nástroje mají svoji dlouhou a zajímavou historii. Na jejich zdokonalení se často podílely celé generace neznámých i známých umělců, nástrojařů a lidových hudebníků od starověku až po současnost. K nejstarším hudebním nástrojům patří i harfa, nástroj strunný, drnkací. Základem je vždy trojúhelníkový tvar nehledě na velikost nástroje a počet strun. Tvoření tónu vzniká drknutím prstu o příslušnou jednu nebo více strun. První dochovaná vyobrazení máme již z 3. nebo 4. tisíciletí př.n. l. (například harfy Sumerů, assyrské, egyptské, čínské, africké ...). Na vývoji a konstrukčních změnách se podílely celé kulturní světové oblasti. Proto vzniklo tolik typově rozmanitých nástrojů - od malých (4-17 strun), přenosných lidových harf potulných hudebníků jako doprovodný nástroj, používaný k náboženským i světským účelům, středně velkých háčkových až po velké harfy pedálové-koncertní.

Harfa se dostala do střední Evropy ze Skotska a Irska, kam byla přinesena zásluhou Keltů. Ve 12.-14. století se stala oblíbeným nástrojem trubadúrů a minnesängerů jako doprovod k lyrickým písním a byla většinou používána potulnými hudebníky v podobě lidového nástroje. Až po zdokonalení a vynálezu tzv. háčků (17.st) a pedálového systému (18.st) přeladování strun do jiných tónin se stala oblíbeným nástrojem na hradech, zámcích a v šlechtických a měšťanských domech, kde se uplatňovala jak v sólové tak komorní hře. Do soudobého instrumentáře byla harfa zařazena až po zdokonalení mechanismu a vynálezu pedálové techniky v 18. století ve Francii Sebastianem Érardem spolu s českým skladatelem a virtuozem na harfu Janem Křtitelem Krumpholzem (46-47 strun, mechanika - dvojzářezový systém pedálového přeladování, výška 170 -180cm).

V dnešní době hraje harfa významnou úlohu také v hudbě orchestrální. Stále větší a bohatší zvukové a barevné možnosti tohoto nástroje jsou používány v různých nástrojových seskupeních a jiných žánrech (např. pop, jazz, elektroakustické harfy, apod.).

Předpoklady pro hru na nástroj

Základním předpokladem pro hru na nástroj je dobrý sluch, rytmus, intonační představa a fyzické dispozice zájemce pro daný nástroj- v tomto případě harfu. Ruce by měly být souměrné- nezáleží na velikosti, ale lepší pružné a pohyblivé prsty. U malých dětí nelze dopředu poznat jak vyrostou a budou-li šikovné. Kdo dobře zpívá a intonuje má dobrý předpoklad, že uslyší co a jak hraje, uslyší hudební kantilénu a frázování.

Důležitou a velkou roli hraje zájem, chuť a nadšení žáka, podpora dospělých- rodiny, dostatečná vůle k překonání třeba i začátečních neúspěchů a očekávání, že je možné naučit se hrát na nástroj hned, lehce a bez vlastního úsilí a práce. Cílem je získat poctivý přístup ke cvičení na zvolený nástroj. Často méně talentu a pomalejší postup při výuce nahradí píle, ctízádnost a nadšení. Velkou výhodou je, pokud žák správně a rychle čte písmena, text a dobře počítá - to vše velmi pomáhá při čtení not, rychlém spojování následných a akordických tónů a dobré orientaci v notovém zápisu a dodržování rytmu.

Co je důležité na počátku výuky

Pro začátek výuky je důležitý výběr vhodného nástroje. Hlavně u malých dětí menšího věku volíme raději harfy malé, bezháčkové nebo háčkové, bezpedálové. Tyto harfy mají tenčí struny, nejsou tak těžké jako velké typy a není nutné vynakládat velkou fyzickou námahu při cvičení a manipulaci s nástrojem.

U větších dětí a dospělých začátečníků volíme harfy malé nebo velké. Samozřejmě záleží na individuálních a finančních možnostech žáka oledně zakoupení nebo zapůjčení požadovaného typu nástroje (např. harfa malá bezháčková, háčková, irská, velká pedálová - jednozářezová, barokní, dvojjářezová, elektroakustická...).

Na začátku výuky je vhodné zvolit nástroj menší (háčková harfa) nebo starší model pedálové harfy, který se dá postupem času vyměnit za větší nebo kvalitnější, podle toho jaký bude mít žák cíl a potřebu - amatérskou nebo profesionální dráhu.

Od počátku je třeba hlídat a pečovat o:

- držení těla - rovná záda, nohy kolmo na zem, kolena drží nástroj, hlava zpřímá, volnost pohybu rukou a prstů, ramena ve stejné, přirozené výšce, lokty mírně zvednuté
- posazení u nástroje - kontrola před zrcadlem, volba správné výšky židle, sedět na okraji židle, neopírat se, nezaklánět a nehoupat se
- koordinaci rukou, prstů a jejich nezávislost
- tvoření tónu, kontrolu jeho zvuku a čistotu hry - správné vkládání prstů a jistotu promačkávání strun
- včasné ovládnutí nástrojové mechaniky - háčky, pedály
- četbu notového zápisu v G a f klíči - pečlivě a přesně číst notový zápis - správné noty a rytmus (tzn. rozdělení a rozlišení dob v taktu a jejich následné přesné dodržení)
- paměť - systematicky rozvíjet, avšak nehrát jen podle sluchu
- prstoklady - dodržování vždy stejného prstokladu, nehrát pokaždé jiný
- pravidelné ladění a údržbu nástroje
- vedení žáka k tomu, aby si uměl zorganizovat čas na cvičení a osvojil si základní pracovní postupy

Motivace:

Od prvních počátků hodin je třeba zaujmout žáka (např. interpretací lidových písní, známých melodií i snadným doprovodem). Výuka má být pestrá, zábavná a pro žáka přitažlivá. Důležité je neodradit začátečníky neúměrným množstvím prstových cvičení, stupnic, akordů a etud. Při zadávání požadovaných úkolů volíme postup od přiměřeně krátkých a snadnějších po složitější, náročnější.

„Mininávodý“ pro situace specifické pro harfu

Průpravná cvičení

- procvičování různých obměn a kombinací 2-3-4-prstů v dynamických a rytmických obměnách

Stupnice

- patří k základům harfové techniky, velmi záleží na rychlosti překládání palce a podkládání ostatních prstů. Vyrovnaný zvuk celé stupnicové řady docílíme malým crescendo směrem nahoru a naopak decrescendem - směrem dolů
- zvukově hluboké tóny a basové struny jsou silnější, znělejší než krátké, tenké struny a nejvyšší tóny
- doporučený postup výuky stupnic a cvičení: 1-2-3-4 oktávy, zvlášť, po sobě - levá + pravá ruka, v unisonu - v oktávách, tercích, sextách, decimách, dvojhmatové, rovným pohybem a protipohybem, dynamické a rytmické obměny... atd.

Akordy

Patří k základním a nejdůležitějším technikám harfové hry. Vyrovnanost zvuku celých akordů záleží na plném, zvučném a zdravém tónu všech prstů a neustálou sluchovou sebekontrolou žáka. Při nácvičce volíme nejdřív trojzvuky - kvintakordů a jeho obrátů, potom čtyřzvuky D7 akordů, 5akordů a jejich obrátů atd. (např. secco- současně, po sobě - rozložené, arpeggio - rychlý, plynulý rozklad, lomené akordy a jiné kombinace...)

Glissando

Specialitou harfové hry je rychlé přejíždění jednoho nebo více prstů pravidelným krouživým pohybem po strunách různými směry. Rytmičké- nebývá dlouhé, často končí na konkrétním vysokém nebo nízkém určitém tónu, harmonické - vytváří barvu a může být použito v delším časovém úseku.

Etouffée - česky „dušeně“

Rychlým utlumením rozeznělé struny prstem nebo dlaní dochází ke zkrácení dozvuku strun. Používá se hlavně v basové poloze (např. ve stupnicových pochodech, levá ruka hraje palcem a dlaní dusí), aby nedocházelo k nežádoucímu zvukovému míšení. Je-li etouffée v pravé ruce, hraje ukazováček a dusí palec.

Flageolety

Často využívaný zvukový efekt jednotlivých nebo více tónů. Tvoříme je přitisknutím struny druhým článkem prstu přesně v příslušné délce struny a palcem vyloudíme tón, v levé ruce můžeme využít v nižší poloze na přitisknutí dlaň.

Hra u desky - v notovém zápisu označená p.d.l.table- přes de la table.

Ruce položené na ozvučné desce, prsty odehrávají v nejspodnější části strun, aby se moc nerozezněly - naopak vzniká tlumený zvuk.

Bisbigliando

Rychlé, rytmické opakování dvou, tří i čtyř tónů rozloženého akordu, aby v něm převažovaly enharmonické tóny.

Dušení

Utlumení strun dlaní nebo prsty- při dozvuku skladby a nežádoucímu přeznívání strun během hry (míšení nepřibuzných tónů nebo akordů).

Trylky

Rychlé opakování dvou následujících tónů jednou nebo oběma rukama , v rychlém tempu a požadované dynamice - většinou slabě, protože rychlé tempo neumožní prstům včasné návraty do rozeznělých strun.

Jaké děláme nejčastěji chyby.

- Zadávání žákům technicky a výrazově náročnějších skladeb než je v jejich silách a technických možnostech.
- Rychlé zvládnutí a přeskokování lehkých skladeb a etud, kde se procvičují technické problémy.
- Žák často neví co hraje a proč - naučí se jenom noty nebo hraje z paměti bez důsledného dodržování notového zápisu ve skladbách (pokaždé jiný prstoklad, změna dynamiky, rytmická nejistota a pohyb tempa podle obtížnosti pasáží, špatné vedení hlasů, nevyrovnanost prstů v melodických a technických pasážích, nečistota hry , nedostatečné tlumení strun, nedbá na:
  - o správné vkládání prstů do strun , tvoření krásného tónu a ovládnutí zvuku jednotlivých prstů
  - o nepřesné čtení not dostatečně dopředu

Učitel musí důsledně hlídat a odstraňovat zlozvyky, protože se těžko v dospívání a dospělosti (po mnohaletém hraní) odstraňují návyky z dětství. Dále také musí hlídat polohu židle, aby nebyla:

příliš nízko- žák se zaklání a zvedá paže

příliš vysoko- žák nedosáhne na basové struny

Častým zlozvykem jsou např. dlouhé nehty, které při hře vytvářejí nehudební zvuky (tzv. pazvuky), shrbená záda, hlava na stranu, ramena nahoře, lokty dole apod. Budoucí muzikant (hlavně profesionál) se musí naučit skrývat bázeň, obavu a musí působit sebejistě a hlavně přirozeně (odstranit např. zavírání očí, grimasy obličeje při obtížných pasážích, hlasité dýchání nebo dokonce broukání při koncertech).

Oborová didaktika

Pro jednotlivé ročníky si určuje pedagog učební látku, která obsahuje průpravná, technická cvičení, etudy a přednesové skladby s cílem postupného zvládnutí všech technických problémů nástrojové hry a hudební interpretace skladeb různých stylových období.

Doporučit jenom jedinou metodu pro správné zvládnutí technických a výrazových prostředků a dokonalou hru na nástroj - harfu není možné. Každému vyhovuje jiný způsob a tempo výuky a každý žák má jiné předpoklady pro zvládnutí stejných zadání, proto učitel musí zvolit metodu jak dosáhnout co nejlepšího výsledku. Důležitou roli hraje zvolený cíl žáka amatéra nebo budoucího hudebníka profesionála. Podle toho učitel zvolí pracovní plán, postup výuky, výběr skladeb a přizpůsobí své požadavky.

Výběr etud a přednesových skladeb

Cvičení ze škol a etudy slouží k propracování techniky a jejich jednotlivých prvků. Postup při jejich výběru a zařazování určuje učitel s ohledem na individuální možnosti a schopnosti, technické a tónové dispozice žáka.

Při výběru přednesových skladeb je nutné volit ze začátku skladby snadné, ale hudebně hodnotné. většina původních skladeb na harfu je umělecky bezcenná a má salónní charakter. Proto je vhodné vybírat se sbírek skladeb klavírní literatury starších autorů, kde nejsou složité harmonické modulace.

Motivace

Motivací pro každého žáka je hlavně vlastní úspěch a pochvala od učitele, rodičů, kamarádů, publika nebo formou ocenění. Každý žák by měl vědět, že necvičí zbytečně a jenom sám pro sebe, ale může svoje snažení předvést veřejně na koncertech, veřejných nebo třídních přehrávkách, festivalech apod.

Osvědčenou a dobrou motivací bývá souborová i komorní hra, spojení různých nástrojových skupin a hra v orchestru. Velkou motivací je soutěž - určena pilným a ctížádostivým žákům, kteří se nebojí změřit síly s jinými a už vyhrávají tím, že se zúčastní.

Kde najdeme další informace

Používané metodiky (zpracovány významnými pedagogy nástroje)

Bezpedálová harfa - např:

- D. Bouchaud - „Harpe dór“Für Anfanger der Keltischen Harfe
- M. Bannerman - The Harp: An Instruction Book for Beginner All Ages
- D. Baumgarten - Meine erste Harfenschule mit Gustav und Fridolin
- N. Calthorpe - Begin The Harp, An Elementary Tutor for the Folk or Non- Pedal Harp
- M. Grossi - Schule für harfe, Estercizi tecnici per primi
- S. Woods- Mc Donald - Teach yourself Folk Harp
- Harp Olympics

Pedálová harfa – např:

- A. Bocha - Universal Method for the Harp
- F.J.Nadermann - Methode no.1, .no.2
- M.Rubin - Škola načalnovo obučenija, Chrestomatija
- X.A.Erdeli - Soubor cvičení a etud
- D.Watkins - Complete method for the harp
- H. Renié - Méthode compléte vol. 1, vol.2
- C.Salzedo - Modern study of the Harp
- D. Watkins - Complete Method for Harp
- A.Zabel - Schule für Harfe
- H.Zingel - Neue Harfenlehre
- M.K. Waddington - Suzuki Harp School
- J. Aebersold - A New Approach to Jazz Improvisation

Etudy

Háčková harfa – např:

- F.Alberti - Dix etudes progressives et techniques
- B.Andres - 12 etudes, 50 lecons progressives , vol. 1
- A.Challan - Glissades a deux mains ..., Méthode, accords
- Prélude, arpége, gammes, doiglés croisés, triolet, mouvment perpétieei
- M.Etcheverry - Exercises vol.1,Vo.2 - Gammes fü hakenharfe oder Pedalharfe
- D.Friou - Exercises, Agility and Speed

A.Griffiths - Seven Lessons for Beginners
 F.J.Nadermann - 12 Etudes et un thème varié
 A.R. Ortiz - The International Rhythmic Collection

Pedálová harfa – např:

J.S.Bach - Etudes for Harp
 R.Bochsa - 110 Exercises, 18 Etudes...., 25 Exercises...
 Bovio/Magistretti - 45 Advanced Etudes for Harp
 J.Damase - 30 etudes vol 1, vol.2
 F.Dizi - 48 Etudes
 J.Damase - 30 etudes progressives vol.1, vol.2,
 F.Dizi - 48 Études. vol.1
 J.F.Fischer- Four Studies
 J. Gordzewitch - Excerpts from russian Classics
 A.Holý - Technical Studies vol.1,vol.2, 24 Easy Studies
 F.J.Nadermann - Etudes et preludes
 W.Posse - Acht grosse Konzertetüden
 E.Pozzoli - 30 Mittelschwere Etüden
 C.Salzedo - Conditioning Excercices, The Art of Modulating
 E. Schuecker - Sammlung von Etüden für harfe , Etüden und Melodien vol. 1, 2
 P. Schlomovitz - Beginner´s Harp Book
 J.Thomas - Selected Studies for the Harp

Možnosti dalšího vzdělávání pedagogů

Literatura - knihy o harfě

Dějiny a vývoj různých typů harf ,významní skladatelé a harfisté (např. R.Rench- Three Centures of Harpmaking)

R.Dobronič- Mazzoni -The Eternal Harp(A Musical and Cultural Historical Study)

D. Droysen - Reber - Harfen

Ed. Clive Morley - Dossier Erard

R. Bochsa - Bochsa´s History of the Harp

D. Owens - C. Salzedo: From Aeolian to Thunder

W. Milton Govea - 19th and 20th Century Harpists

M.Müller - Jan Křtitel Krumpholz- Život a dílo harfového virtuosa a skladatele

B.Dobrodinský - Problémy harfové hry

J. Kleňha - Harfenictví v Čechách

O.Ellis - The Story of the Harp in Wales

N. J. Clark - Renaissance of the Irish Harp

A.Kinnaird and K. Sanger - A History of the Harp in Scotland

J.Rice- Teaching the lever Harp

S. Balderston- On Teaching the Harp

J.Coker - Improvising Jazz

Jakých soutěží a festivalů se můžeme se žáky zúčastnit v Čechách

2013 PRAH-A-HARP FESTIVAL - 1. ročník - Celostátní přehlídka harfové mládeže z Čech a Moravy (3.denní setkání, nácvik společné skladby, koncerty harfistů všech věkových skupin, na různé typy harf, skladby solové, komorní, skladby rozlišných stylových období a žánrů)

Sólové a komorní kurzy www.ameropa.org - pořádané v Brandýse n.L a v Praze

Mezinárodní soutěže – např:

Young Artist's Society National competition

Cite des Arts Harp Competition

Dutch Harp Competition

Ksenia Erdely International Harp Competition

The USA International Harp Competition

The International Harp Contest in Israel

Golden Harp Competition

Marcel Tournier Harp Competition

Nippon Harp Competition

Odkazy na webové stránky , kde lze najít potřebné informace o pořádaných akcích, koncertech, soutěžích , festivalech, amatérských a profesionálních setkání, notový materiál- katalogy atd.

www.lyonhealy.com

www.harp.com

www.salviharps.com

www.festival-interceltique.com

www.harpe.org, amis@harpe.org

www.harptest-lzrael.org

www.festival-harpe.com

www.jazzharp.org

www.ameropa.org

www.camac-harps.com

www.leverharpcompetition.com (Concours International de Harpe Celtique)

www.WorldharpCongress.com

www.harpcompetition-citedesarts.com

www.camac-harps.com

www.harpfest.com